

krsnika pri tom se na pristupa kao isključivo povijesnomu, već kao fenomenu podložnomu različitim oblicima transformacija u kojima neprestano dolazi do upisivanja simbola i vrijednosti. Problematika krsnika također se ne sagledava samo unutar uskih nacionalnih okvira, već i u širem regionalnom kontekstu. Kulturnoantropološke strukture koje autor u radu analizira promatraju se u duljem vremenskom zamahu: preko ranoga novog vijeka, 19. i 20. stoljeća – pa sve do recentnoga razdoblja, nudeći jednu dinamičnu sliku ovoga tradicijskog vjerovanja. U tom smislu ova studija svojim interdisciplinarnim pristupom polučila je uspjeh, a može se očekivati da bi se sličan pristup mogao primijeniti i na druge oblike tradicijskih vjerovanja u nadnaravna bića.

Ivan Grkeš

Natka Badurina:
Strah od pamćenja

DOI: 10.17234/SEC.35.22

Zagreb: Disput, 2023., 293 str.

Knjigu Natke Badurine *Strah od pamćenja* možemo nazvati “događajem” u ovogodišnjoj humanističkoj znanstvenoj produkciji. Knjiga je to koja se beskompromisno, neustrašivo te teorijski i etički dosljedno hvata u koštac s prijepornim mjestima kulture sjećanja 20. stoljeća. Smještajući svoju analizu u okvir kulturnih i književnih studija pamćenja, autorica suvereno kroči interdisciplinarnim vodama, mobilizirajući koncepte i uvide iz, između ostalih, područja književne teorije, historiografije i kulturne antropologije, te promatra kako su “u pograničnom području sjevernog Jadrana zapamćeni konflikti dvadesetog stoljeća, i to u osobnim sjećanjima, u medijima pamćenja (primarno u književnosti, ali i filmu i teatru) te u institucionaliziranom kolektivnom pamćenju društvenih znanosti, civilnih rituala i muzeja” (str. 11), kako u prošlosti, tako i u suvremenosti.

Knjiga se, uz uvod i zaključak, sastoji od četiriju poglavlja, svako od kojih pokriva jedan povijesni čvor: d’Annunzijevu okupaciju Rijeke 1919. – 1920., talijansku okupaciju Kraljevine Jugoslavije, Drugi svjetski rat te poslijeratno razdoblje. Pri tome se autorica ovim događajima ne bavi historiografski, već se usmjerava na kazivanja o njima, emocije koje su oni izazivali kod suvremenika i koje izazivaju danas te promjene okvira pamćenja tih događaja.

Prvo poglavlje, naslovljeno *Rijeka 1919. – 1920.: vesela revolucija ili najava fašizma*,

bavi se odjecima d'Annunzijeve okupacije Rijeke u onodobnim i suvremenim *vektorima pamćenja* (osobnom korespondencijom svjedoka vremena, književnim djelima, suvremenim umjetničkim intervencijama, spomenicima, znanstvenim konferencijama itd.). Prvi dio poglavlja posvećen je tako talijanskoj perspektivi na d'Annunzijevu epizodu, pri čemu je posebno zanimljivo Badurinino tematiziranje i kritika suvremenih reinterpretacija ovoga događaja u lijevom ključu. Autorica se ovdje hvata u koštac s historiografskom produkcijom, umjetničkim intervencijama i proslavom stogodišnjice okupacije te uvjerljivo demontira suvremenu fascinaciju d'Annunzijevim likom, djelom i prirodom dvogodišnje okupacije Rijeke, raskrivajući kako taj događaj ipak "nosi odlučujući pečat d'Annunzijeve nacionalističkog i nasilnog političkog plana" (str. 24). Kao protuotrov onomu što Badurina detektira kao zabrinjavajuće stanje suvremenoga pamćenja te "prilično *unheimlich* osjećaj[a] da između tog razdoblja i našeg vremena postoje sličnosti koje bi nam trebale služiti kao upozorenje" (str. 19), suprotstavlja ljekovitu tezu Dominique K. Reill kako "nije sve bilo neizbježno" (str. 21) koja "izbjegava fatalizam i fašizmu ne pripisuje status neizbježne sudbine" (str. 21). Drugi dio prvoga poglavlja, u skladu s talijansko-hrvatskim dvoglasjem koje je provodna nit ove knjige, Badurina se osvrće na odjeke "vesele revolucije" kod riječkih građana hrvatske nacionalnosti pristupajući im prije svega kao *emotivnoj zajednici*. Zahvaćajući onkraj dihotomije etničkoga i građanskoga nacionalizma, koju odbacuje kao neadekvatnu općenito, a posebice za regiju koju obrađuje, autorica analizira pisane tekstove i tako, slikovito, "[silazi] u grad i njegove stanovnike [pita] za smjer" (str. 56), što će joj omogućiti da nacionalnim (i drugim) osjećajima pristupi u svoj njihovoj složenosti. Poglavlje zaključuje jasnim etičkim određenjem prisutnim u cijeloj studiji, onim prema "istini i pravednom pamćenju koju smatra[m] podjednako moralnom obvezom kao i nikad u potpunosti ostvarivim ciljem" (str. 80).

Drugo poglavlje naslovljeno je *Talijanska okupacija Kraljevine Jugoslavije: mit o dobrom vojniku i sjećanja preživjelih* i bavi se pamćenjem talijanskih vojnih pothvata, mitom "dobroga talijanskog vojnika", opet u vektorima pamćenja s talijanske i hrvatske strane, te promjenama okvira jugoslavenskoga i hrvatskoga pamćenja talijanskih logora iz Drugoga svjetskog rata kroz tri razdoblja – rat i poraće, sedamdesete i osamdesete te razdoblje tranzicije, kada je, uzrokovano krajem Hladnoga rata, raspadom Sovjetskoga Saveza i Jugoslavije, antifašistički narativ kojim je dotada bilo uokvireno zajedničko europsko pamćenje izgubilo primat unutar politika pamćenja. Ta promjena dovela je do gubitka zajedničkoga europskog okvira pamćenja, što je, smatra autorica, dovelo do straha od pamćenja samoga: "Strah da nam prošlost nepovratno izmiče i da ne postoji način da osjetimo ono što su osjetili naši preci danas se, u slučaju pamćenja fašističkih logora u Hrvatskoj, često spaja s nelagodnom uzrokovanom spomenutim nedostatkom zajedničkog okvira pamćenja. Zaziranje od komunizma kao neugodnog, ali nezamjenjivog suputnika

antifašizma čini da nam se borba i patnja naših predaka prikazuju nerazumljivima. Strah od toga da nam prošlost izmiče tako se pretapa sa strahom od pamćenja samog” (str. 136).

Treće poglavlje *Tršćanska rižarna: univerzalni holokaust i lokalno pamćenje* obrađuje temu industrijskoga postrojenja za ljuštenje riže u Trstu, koje je nakon kapitulacije Italije, od 1943. do 1945. godine, služilo kao nacistički logor, koji kontinuirano proizvodi nelagodu u tkivu tršćanskoga pamćenja. Nosivi dio obrade problematičnoga pamćenja Rižarne predstavlja analiza dvaju romana, jednoga talijanskoga i jednoga hrvatskoga, onoga *Obustaviti postupak* tršćanskoga pisca Claudija Magrisa i *Sonnenschein* Daše Drndić. Odmičući se od imperativa odbacivanja prosudbe književnoga djela ekstrinzičnim, izvanfiksijskim alatima, autorica tretman holokausta, pa i Rižarne, u ova dva romana ne smatra zadovoljavajućim, jer je “prejednostavno [je] sve proglasiti fikcijom” (str. 186). Ova su dva teksta, smatra Badurina, propustila priliku ozbiljno zahvatiti u nelagodu pamćenja Rižarne te su se “pošavši za globalnim očekivanjima i vlastitim predrasudama, nemarno ili manipulativno ponijeli u stvaranju predodžbe o lokalnoj stvarnosti” (str. 187).

Četvrto i posljednje poglavlje nosi naslov *Partizanski zločini, istarski egzodus i mitološki stroj*. U njemu autorica promatra pamćenje iseljavanja etničkih Talijana iz Istre tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata te zločina počinjenih prema etnički talijanskom stanovništvu tijekom toga razdoblja (pri čemu ti događaji u politikama sjećanja obiju država zadobivaju metonimijske nazive *ezuli* i *fojbe*), i to kroz višestruke vektore pamćenja (muzeje, obilježja u javnom prostoru, kazališne predstave i sl.). Kroz cijelu analizu u ovom poglavlju, a to možemo primijeniti i na cjelokupnu studiju, Badurina se trudi suprotstaviti se “mitološkom stroju” koji zakriva kompleksnost traumatičnih povijesnih događaja.

Zaključak knjige *Strah od pamćenja* dolazi u formi svojevrsnoga manifesta, virtuozne, etički usmjerene sublimacije kompleksnih teza koje se kroz nju provlače. Ove teze finalno utvrđuju autoričinu predanost uvažavanju različitih, često i konfliktnih pripovijesti o traumatičnim povijesnim događajima, ali uz dosljedno izbjegavanje izjednačavanja “dvaju totalitarizama”, koje Badurina odbacuje na samom početku ove studije.

Studija Natke Badurine *Strah od pamćenja* ljekovit je tekst: ljekovit za društvo zarobljeno u borbama memorijskih narativa, ranjeno davnijim i recentnijim konfliktima, za sve one koji se pamćenjem bave u akademskom polju, ali i one koji se često osjećaju izgubljenima svjedočeći javnim prijemima oko sukobljenih pamćenja. Ona nas osnažuje da u trenucima nekih budućih konflikta osvijestimo kako “nije sve neizbježno” te da, među različitim načinima pamćenja i pripovijedanja povijesnih događaja, damo “šansu prići o dobrom susjedstvu” (str. 247).

Ivona Grgurinović